

Co vypovídají mince o Slavníkovcích

Zdeněk Petrů

Přednáška v Národním muzeu 5. února 2001

staženo: <http://www.sendme.cz/trestik/PetranSlavnikovci.htm> (3. 6. 2007)

Poznámky jsou zařazeny za článkem

V závěru roku 1999 spatřila světlo světa významná historická práce - první díl rozsáhlých Velkých dějin zemí Koruny české rozvržených do 16 dílů¹. Dalo se očekávat, že v tomto díle věnovaném nejstarším dějinám našich zemí se její autoři zastupující mladší generaci historiků mimo jiné už konečně vypořádají s jednou rozpornou kapitolou naší raně středověké historie - se vzestupem a pádem rodu Slavníkovců, bohužel se tu ale setkáváme spíše s rozpaky než s jasným stanoviskem.

Tento rod neměl příliš velké štěstí a to dokonce dvakrát. Vyšla z něho sice velká postava počátků českých dějin - světec Vojtěch. Z jeho mučednické slávy se však s výjimkou bratřů radovala většina příslušníků jeho rodu až při nebeské hostině, protože téměř všichni zhynuli během tragického 28. září 995 v troskách zničené Libice.

Ani o tisíciletí později nedopadli Slavníkovci šťastně, když se ve druhé polovině minulého století chopili toho dochovaného mála z písemných pramenů o jejich existenci někteří historici - především J. Loserth² později J. Lippert³, B. Bretholz⁴ i V. Novotný. Mohl za to ostatně již Kosmas, který z jakýchsi dodnes nevysvětlených důvodů připsal Slavníkovcům vládu nad téměř polovinou Čech. Díky této interpretaci dějin slavníkovského rodu vznikaly základy příběhu, který časem nabýval na dramatickosti stejně jako na složitosti. Měl především vysvětlit příčiny vyvraždění rodu v roce 995. J. Loserth se ho pokusil pochopit jako závěrečný akt sjednocování země pod vládou Přemyslovců a seřadil proto známá fakta do příběhu, který směřoval přes údajné neustálé soupeření mezi oběma rody a vlastně téměř státy, přímo k libickému vraždění. K tomu byla pak přidána ještě další předhistorie: Slavníkovci byli prohlášeni za knížata starého kmene Charvátů, odlišného od kmene Čechů, takže Vojtěch vlastně nebyl Čechem, ale Chorvatem, postavou zrovna tak dějin dnešních Čech, jako dnešního Chorvatska. Jak, samozřejmě přehnaně, ale vlastně jen domýšlením argumentace českých autorů, dokonce tvrdí nedávno vyšlá práce chorvatského historika. Proto se dodnes naše děti učí, že český stát vznikl roku 995 likvidací konkurenčního státu chorvatských Slavníkovců.

Na vytváření tohoto obrazu se vedle historie a archeologie významně podílela i numismatika. Ve většině prací o Slavníkovcích se kupříkladu v určité fázi jejich vztahů s vládnoucími Přemyslovci do omrzení stále a stále setkáváme v souvislosti se Soběslavem s pojmy jako stoupající sebevědomí, nereálné politické ambice či dokonce mocenský boj. Tato charakteristika by však měla být podepřena něčím konkrétním. A tímto "konkrétním" dokladem politických ambicí bylo v podstatě vždy jen jedno jediné - ražba vlastní mince. Nedílné mincovní právo panovníka - *mincovní regál* - jeden z nejvýznamnějších zdrojů jeho zisků prisvojené si jiným než vládnoucím rodem je přece jasným důkazem vysokých ambicí postupně došlých až k otevřenému nepřátelství. A co teprve, když si Soběslav na své mince k počátečnímu skromnému samotnému jménu dovolí přidat hrdý titul *libický kníže* a ještě později navíc jen samotný titul *kníže* vyhrazený do té doby pouze pro českého vládce Boleslava II. na jeho pražských ražbách ! Když pak dokonce Soběslav pošle přemyslovskému knížeti otevřenou výhrůžku - na svých mincích symbolicky zobrazí sebe nebo svůj rod jako "útočícího orla" a na opačné straně jeho denárů výhrůžně třímá ruka krátký meč - v Praze pohár trpělivosti přeteče a Boleslavovo vojsko se na podzim roku 995 vydá směrem k Libici. Cesta je snadná, celou dobu se totiž má pohybovat již po vlastním území a zastavit je nemůže ani nedaleké Malínské hradiště "anektované" Přemyslovci údajně

už zhruba před pěti lety. Ani jiné zábrany již neexistují, pražský biskup Vojtěch ze slavníkovského rodu rok před tím již podruhé opustil své křesťanské stádo a odešel z Čech, Slavníkova a Vojtěchova matka Střezislava-Adilburg (a prý zároveň Boleslavova teta) je celých osm let po smrti. Nic tedy nemůže zabránit v potrestání sebevědomého a ambiciózního rodu podle Kosmy vládnoucího rozsáhlým územím jižních a východních Čech a nějaký čas se již snažícího budovat druhé mocenské centrum. Když navíc pražskému vojsku nahraje šťastná náhoda - Soběslav zrovna s vojsky svého státu pomáhá daleko na severu císaři Otovi III. potlačit vzpurné pohanské Velety a svou Libici zanechává v podstatě nechráněnou - je osud Slavníkovců zpečetěn. Boleslav nezaváhá a záhy po výpravě na jižní Moravu (kde by měly být stopou tohoto jinde nedoloženého válečného tažení tři drobné stříbrné mince Boleslava II.) dorazí k již osamoceně Libici (ostatní slavníkovská území měl obsadit již během předchozích pěti let) a po odmítnutí kratičkého příměří nabízeného zoufalou hrstkou slavníkovských obránců starodávné hradiště kompletně vyvraždí a zničí.

Toto je to nejstručnější ze stručného, jak je nám prezentováno současnou historií. Pozadu nezůstává ani numismatika, protože ze slavníkovských denárů se překvapivě dozvídáme ještě řadu dalších jemných nuancí – třeba to, kdy spolu bratři Vojtěch a Soběslav vycházeli dobře a kdy zase již nikoliv. Podle novější numismatické literatury reprezentované především několika pracemi J. Háskové opisy dvou Vojtěchových mincovních typů údajně dokazují, že osudy jeho a staršího bratra Soběslava se nejprve spojily, proto vydali i společnou minci. Později se jejich cesty prý zase rozešly, proto je druhý známý Vojtěchův mincovní typ ražený snad v Praze již pouze s jeho jménem. Když se však vrátíme zpět k původním numismatickým pramenům a prověříme jejich obsah i spolehlivost, začne dostávat celý Soběslavův příběh plný vysokých ambicí tak povážlivé trhliny, které nakonec neodvratně musí vést k jeho zhroucení.

Vezměme vše popořádku. Konečně se prosadil názor, že likvidaci slavníkovské Libice roku 995 nedošlo ke konečnému sjednocení Čech, jak se dlouho tradovalo. Díky nejnovějším (především archeologickým) výzkumům je již celkem bezpečně známo, že raně středověký český stát byl sjednocen již na přelomu poloviny 10. století, kdy Boleslav I. postupně vojensky zlikvidoval nezávislá či jen volně závislá česká knížata včetně zničení jejich hradišť a na jejich místech zbudoval vlastní správní střediska.¹⁴ Byl to nutný krok k vnější i vnitřní politické stabilizaci i hospodářskému zajištění. Jedině za těchto okolností mohla existovat ekonomicky nákladná vojenská družina zajišťující čerstvě sjednocený přemyslovský stát, jeho obranu i kořistění za jeho hranicemi, ale i mocenskou podporu státního fisku. Rodu Slavníkovců se přemyslovská agrese logicky netýkala, protože se v podstatě jednalo o loajální postranní větev vládnoucí rodiny. Také území svěřená Boleslavem I. tomuto rodu do správy byla, jak ukazují novější výzkumy, s největší pravděpodobností poměrně malá a vztahovala se v podstatě na blízké okolí Libice, Malína a snad Čáslavi a možná též Poděbradska a Kolínska.¹⁵ Proč Kosmas Slavníkovcům přisoudil nepochopitelně rozsáhlá území jižních a východních Čech jdoucí až ke Kladsku, je doposud předmětem bádání.¹⁶

O knížeti Slavníkovi se z dobových pramenů nedozvíme nic bližšího kromě několika obecných dobových máloobsažných frází v legendách jak se sluší a patří na otce budoucího mučedníka a světce. Nevíme nic o konkrétních příbuzenských vztazích s vládnoucím rodem, jeho manželka Střezislava pocházela snad z některé postraní přemyslovské větve a zároveň nejsou vyloučeny další vztahy s Babenberky i saskými krály.¹⁷ Úmrtí slavníkovské kněžny roku 987 však stěží mělo vliv na pozdější dramatické události.

O Slavníkovu synovi Soběslavovi se písemné prameny krátce zmiňují jen dvakrát. Dětmár Merseburský popisuje jeho smrt na mostě zřejmě přes Vltavu v září 1004, když prchal spolu s poraženými okupačními vojsky Boleslava Chrabrého z Čech¹⁸ a Kosmas jej omylem (i nepřesně jako Soběbora) jmenuje spolu s ostatními bratry Vojtěcha, kteří padli při marné obraně Libice v září 995.¹⁹ Přesto je ve většině současných historických i numismatických studiích stále dokola s nejrůznějšími přídomy zdůrazňováno jeho sebevědomí a vysoké

ambice. A důvod ? Již jsme jej zmínili - vždy pouze ražba vlastních mincí jako bezprecedentního a opovážlivého si присvojení mincovního práva, které podle dosavadních názorů jasně a nedílně patřilo pouze přemyslovskému knížeti.²⁰

Zde je však první kámen úrazu. Ano, od druhé poloviny 11. století, kdy samotná ražba mince byla (zvláště díky úředně nařízené *renovatio monetae* - pravidelné mincovní obměně spojené se zhoršováním mince) zdrojem vysokých zisků, lze zcela logicky nedílný mincovní regál předpokládat. Poprvé je jeho existence v písemné formě doložena k roku 1183.²¹ V 10. století byl však oběh ražené mince na rozdíl od pozdější doby vůči zahraničí zcela otevřený a za těchto okolností nemohl být žádný deklarovaný mincovní regál účinný. Ražba mince zisk přinášela, ale ne díky kořistění z její obměny, zaručované regálem, nýbrž díky cům a tržním poplatkům z obchodu obsluhovaného mincí. Ražba mincí v této době roztáčela kola vzkvétajícího obchodu na mezinárodních trasách a jejich přítomnost na tržních střediscích byla měřítkem obchodní úrovně. Lapidárně řečeno - kde byly přítomny v dostatečné míře ražené peníze jako znak mezinárodně uznávané valuty, tam se také objevilo v dostatečném množství kvalitní zboží. A kde kvetl obchod, tam byly vybírány úředníky pro knížete země bohatá cla a další poplatky.²² (Jen pro informaci: Stabilní cena otroka byla 300 denárů, běžné clo tehdy činilo zhruba 10 % - tedy 30 denárů. Potrava pro dospělého muže na měsíc stála jeden denár²³).

Aby bylo dost mincí především pro mezinárodní trhy a obchodníky při něm, došlo k postupnému zahájení jejich ražby na více místech. Po Praze to byl Malín, Libice, Mělník a Vyšehrad. Panovník tedy daleko spíše ve vlastním zájmu podporoval větší počet mincovních dílen v blízkosti tržních středisek.²⁴ Soběslav proto nemohl žádný mincovní regál Boleslavovi uzurpovat, protože nic takového ještě neexistovalo. Slavníkovské mincování nemohlo v tomto systému nijak významně odčerpávat zisk Přemyslovců. Tím ovšem padá v podstatě jediný důvod pro Soběslavovo "vysoké sebevědomí i nekritické politické ambice", dokládané přece pouze mincemi. Žádné jiné důkazy prostě nemáme.

Je tedy na čase se již konečně jednou vyvléci ze jha nestorů české historie a už konečně tvrdit jen to, co z dané situace logicky vyplývá: Postranní přemyslovská větev knížete Slavníka a jeho synů žila v klidu a loajalitě k Boleslavovi na libickém a malínském hradišti a společně s vládnoucím rodem přispívala k bohatství země ražbou mincí. Slavníkovské denáry spolu s přemyslovskými (byť ražené v podstatně menším množství než přemyslovské) podporovaly dálkový obchod procházející přes Libici i Malín²⁵ a tím zajišťovaly tomuto rodu tolik potřebné zisky. Vždyť i Slavníkovci měli své vojsko, které museli živit a zbrojit. A to byl podle mého názoru hlavní a možná v podstatě jediný důvod slavníkovského mincování. Ani složité rozbory opisů slavníkovských mincí, které se se střídavou dovedností přizpůsobovaly přemyslovským ražbám, nemohou na tomto konstatování nic změnit. Jistě, máme mince se zřetelnými texty *Soběslav (ZOBENZLAS)*²⁶, ojedinele i opis *libický kníže Soběslav (ZOBENZLAV LIB DVX)*²⁷. Ty však označují pouze toho, kdo dal mince razit spolu s občasným uvedením místa ražby (**MALIN CIVITAS, LIVBVZ** - Libice) podle vzoru soudobých denárů Boleslava II. Interpretace některých nečitelných a zmatených mincovních opisů za každou cenu však přivedly na svět texty, kde bohužel zbožné přání bylo otcem myšlenky. A tak se už konečně vzdejme lákavých textů *Soběslav a biskup Vojtěch (ZOBENZLAV /T.VDFAER+EOS)*²⁸ nebo *Toto je denár biskupa a libického knížete Soběslava (HICCIA.RIVZEVTCPI / EOOVLZIAZDLLRCICCF)*²⁹, které jsou bohužel zcela neprokazatelné.

Zde ale pozor ! První půlka textu - **HIC DENARIUS EST EPIS(COPI)** - "*Toto je biskupův denár*" - je jako jediný přesvědčivý³⁰. Problém je však v tom, že samotný Vojtěch zde není jmenován. Přesto byla a doposud je tato mince generacemi numismatiků suverénně řazena druhému českému biskupovi. Typologicky je mince skutečně velmi pravděpodobně česká, není tedy vyloučeno, že vzešla z mincovny jiného pozdějšího pražského biskupa, např. Vojtěchova nástupce biskupa Thidaga i když víme, že se oproti Vojtěchovi jednalo o osobnost nesrovnatelně menší. Ten však pocházel ze Saska a biskupské mince ražené o něco

později na německých území nesou řadu velmi podobných proklamativních textů³¹. Je však ostatně v tomto případě otázkou, jaké kritérium hrálo roli pro zahájení ražby vlastní mince. Jsem přesvědčen, že momentální zájmy mezinárodního obchodu stejně jako zájmy panovníka na tomto obchodu zainteresovaném významně převažovaly.

Slavníkovské mincovnictví ani texty na jednotlivých Soběslavových mincích nejsou tedy žádným důkazem jeho významnějších mocenských ambic. Až do období před 28.9.995 nemáme dokonce vůbec žádná spolehlivější fakta svědčící o nějakém nepřátelství mezi oběma větvemi rodu. Stále zdůrazňované "výhružné motivy" (ruka s dýkou a pták se skloněnou hlavou interpretovaný jako "útočící orel") jsou, jak konstatoval již G. Skalský, jen tradičními křesťanskými symboly trestající ruky Boží a krvácejícího pelikána.³²

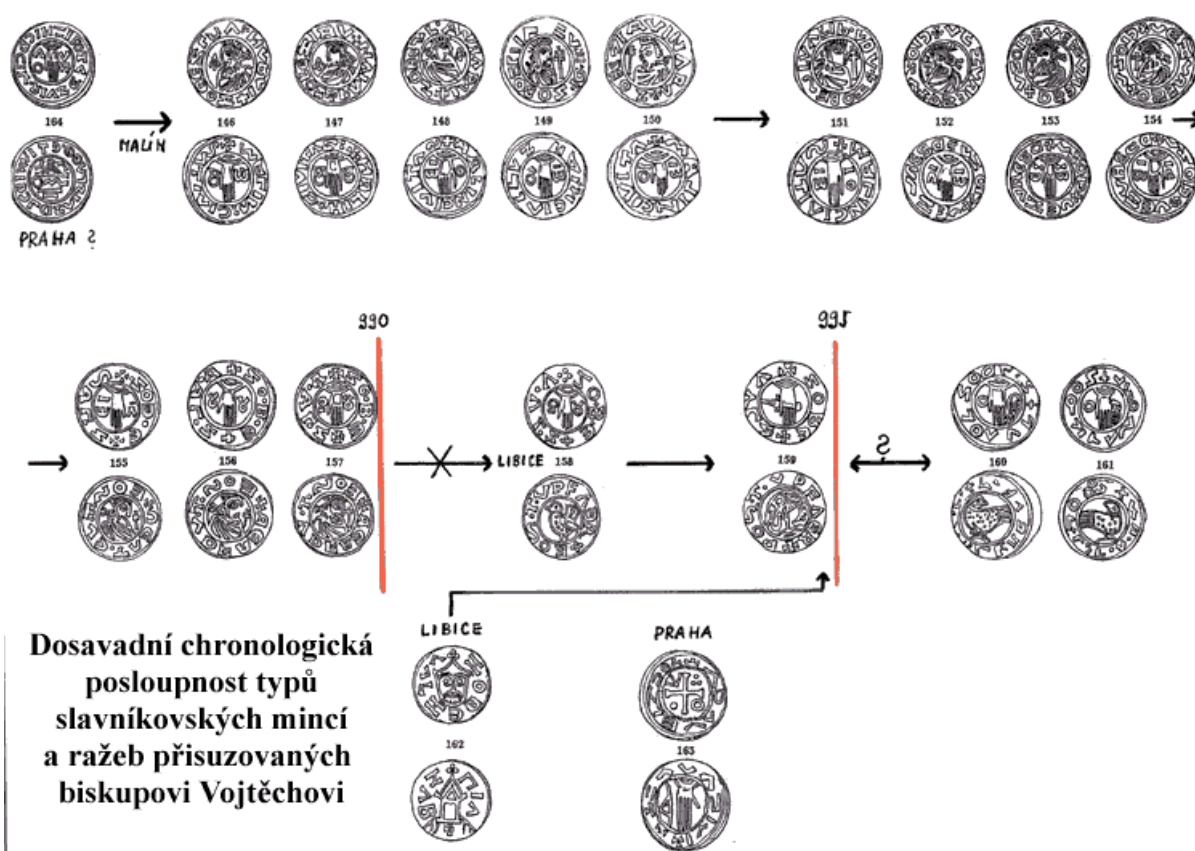
Zamysleme se však znovu nad celou situací.

I kdyby z nějakého jiného důvodu mezi oběma rody otevřené či skryté nepřátelství existovalo³³, jak by si mohli Slavníkovci dovolit vyhrožovat nesrovnatelně silnějšímu nepříteli! V této chvíli přece nelze posílat jakési výhružné vzkazy prostřednictvím vlastních mincí. Tato situace připouští jen jedno logické vysvětlení: Soběslavův rod se ještě nepříliš dlouho před 28. zářím roku 995 cítil v bezpečí a jako nesrovnatelně slabší si těžko mohl dovolit své nesrovnatelně silnější příbuzné provokovat nebo jim dokonce vyhrožovat.

Numismatici na podporu teze o slavníkovském sebevědomí poukazují ještě na jednu zvláštní minci. Tento denár známý dosud jen v několika exemplářích je skutečně velmi netypický a do českého mincovnictví ikonograficky příliš nezapadá. Nese čelní portrét hlavy s jakýmsi diadémem přirovnávaným ke koruně a opis *Soběslav - Libice* (**ZOBEZLAV / LIVBVZ**).³⁴ Pokrývka na hlavě Soběslava ve tvaru koruny je doposud významným důkazem jeho sebevědomí na samotném konci vlády. Podle R. Turka měla být pro tuto svým způsobem honosnou slavníkovskou minci předlohou denár císaře Oty III. ražený ve vzdáleném fríském Deventru.³⁵ Podle dosavadních názorů se však jedná o deventerský denár ražený k Otově císařské korunovaci nebo po ní. Ta se však konala až 21.5.996 ! Je proto jistě pochopitelné, že Soběslav jen velmi těžko mohl napodobit minci raženou nejen daleko, ale především vzniklou nejdříve až za necelý rok po zničení posledního slavníkovského útočiště.. Podle toho, že se tato zvláštní Soběslavova ražba vyskytla podle mého názoru pouze ve starších nálezech (jak pohovořím dále), lze možná hovořit o krátké emisi jakéhosi nástupním denáru k roku 981. Ale to je již nanejvýše domněnka.

První podrobnější chronologii slavníkovského mincování vypracoval G. Skalský a upřesnit se ji pokusila J. Hásková. Skalský označil podle rozboru nálezů zahraničních i domácích (zejména staroboleslavského a poděbradského) ethelredské slavníkovské typy za starší a zahájení jejich ražby kladl k roku 985.³⁶ Podle něho zahájil ve stejném roce tento typ Boleslav II. v Praze a Soběslav jej proto v rámci obchodního soupeření rychle napodobil. V určité chvíli však Slavníkovci poznali, že "nemohou hospodářský boj vyhrát" a proto opustili společný ethelredský typ. Od 90. let, po prohrané česko-polské válce se podle G. Skalského začali Slavníkovci "vyvazovat ze svazků s Přemyslovci, posilovali svou suverenitu a chtěli v Čechách vytvořit dualismus", tj. druhý stát. V této době zahájil Soběslav ražbu typů s "neobvyklými obrazy navazující na obrazy zahraniční"³⁷. Na těchto mincovních typech se objevují především ptačí motivy. Izolovaná ražba neobvyklého typu však nemohla mít kladný vliv na bernost těchto mincí a G. Skalský si to uvědomoval, protože sám uvedl, že tyto mince "nemohly na domácích trzích vzbudit oblibu a nebyly snad ani k tomuto účelu vydávány". Vysvětlit se tuto situaci snažil tím, že ražené mince v této době přisoudil "mimo úlohu hospodářskou také náboženskou, sakrální, prestižní i reprezentační,...mince byla známkou autonomie a suverenity".³⁸ Libický denár imitující oto-adelheidskou kaplici mohl být ražen až po roce 991, kdy byly tyto německé obchodní denáry zavedeny. G. Skalský je tedy řadí k nejmladším slavníkovským ražbám. Také denár s opisem HIC DENARIUS EST EPIS(COPI), v jehož korumpovaném opise druhé strany bylo V. Hrubým³⁹ v roce 1932 přečteno jméno Soběslava, je kladen G. Skalským na Libici a nejspíše na samotný konec slavníkovského mincování.⁴⁰

J. Hásková se v podstatě přiklání ke Skalskému chronologii základních typů. Na rozdíl od něho však zahájení slavníkovského mincování spojuje se společnou ražbou Soběslava a jeho mladšího bratra biskupa Vojtěcha.⁴¹ Denár **HIC DENARIUS EST EPIS(COPI)** by měl být společnou ražbou obou bratrů vzniklou v první polovině 80. let 10. století ve slavníkovském prostředí, spíše v Malíně. Od této ražby se pak mělo odvíjet intenzivní malínské mincování datované do let 985-990. Ztrátou Slezska a Krakovska (J. Hásková se přiklání k letům 986-987⁴², bezpečně je však známo jen to, že k tomu došlo někdy před rokem 990⁴³) došlo k politické a hospodářské krizi. V této době se měla dostat do popředí otázka mincovního práva i "projevy silící suverenity libického knížete". K napětí měl přispět i pokles produkce stříbra z důvodů zmenšení domácích zdrojů dokumentovaného později i poklesem hmotnosti přemyslovských denárů.⁴⁴ Následovalo náhlé ukončení činnosti malínské mincovny, vysvětlované mocenským zásahem Přemyslovců (nejčastěji se hovoří o anexi⁴⁵ - tedy násilném obsazení). Další slavníkovské mincování prý probíhalo již pouze na Libici, kde zde vznikají denáry s netypickou obrazovou náplní - s motivy ptáků a ruky, ale především s oněmi podle R. Turkem výhrůžnými motivy "útočícího orla a ruky s dýkou". Poslední slavníkovskou ražbou je již zmíněný denár s "korunovanou hlavou podle deventerských denárů".

Dosavadní chronologická posloupnost typů slavníkovských mincí a ražeb přisuzovaných biskupu Vojtěchovi:

Pokud se nad celým takto doposud prezentovaným slavníkovským mincovnictvím zamyslíme, zjistíme, že je v řadě míst stěží průchodné. Již jeho vazba na Vojtěchův denár **HIC DENARIUS EST EPIS(COPI)** je velmi sporná, protože jsem již poukázal na fakt, že další opisový text na druhé straně této mince je jen umělou konstrukcí, kde převážilo přání přechíst zde Soběslavovo jméno spolu s jeho libickým knížecím titulem. Zahájení mladších ptačích typů způsobovalo G. Skalskému zjevné rozpaky a uchyloval se k velmi nepřesvědčivým vysvětlením. Také J. Hásková hledala důvody v momentální hospodářsko-

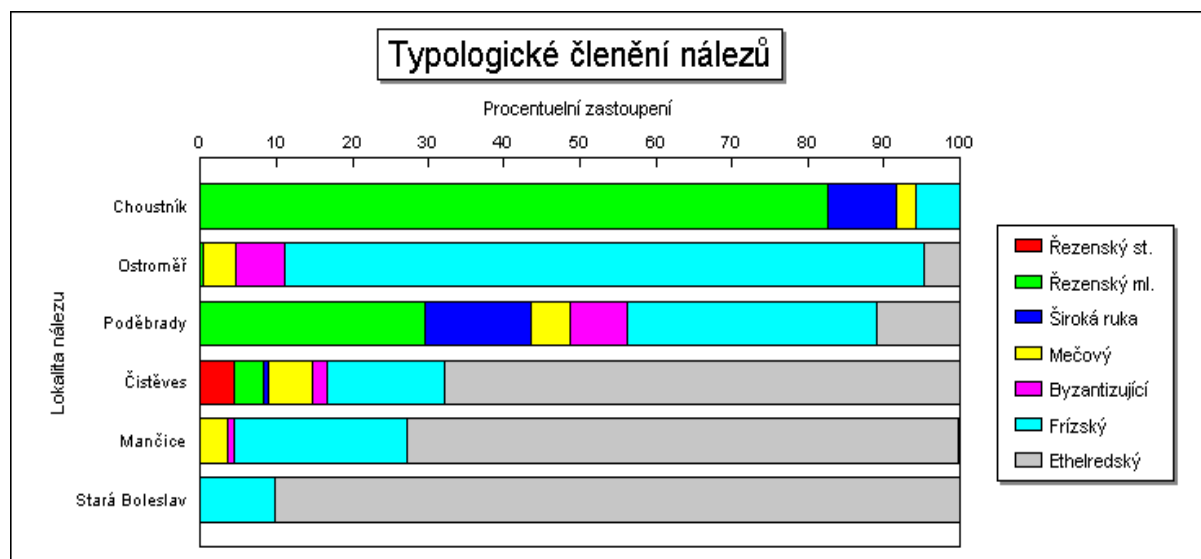
politické situaci. Pokud však vezmeme v úvahu fakt, že ptačí i mečové typy jsou obecně nesporně starší než ethelredské a přizveme-li si k pomoci hlavní mincovní nálezy, jejich chronologické řazení i řazení přemyslovských i slavníkovských mincovních typů v nich,⁴⁶ zjistíme, že celková situace není zase až tak složitá.

Ptačí typy ražené Přemyslovci jsou bezesporu pochybnosti starší než ethelredské. Proč by to mělo být v případě slavníkovského mincovnictví opačně? Také v prokazatelně starším nálezu s podílem slavníkovských ražeb z Poděbrad je s výjimkou jediného malínského denáru ethelredského typu 119 Soběslavových denárů s motivy ptáka.⁴⁷ Naopak mladší čistěveský nález obsahuje pouze 125 ethelredských typů⁴⁸ a jemu časově blízký (i když strukturou poněkud odlišný) nález staroboleslavský⁴⁹ 77 denárů ethelredských a pouhé 2 s ptačím motivem. Ze všech těchto důvodů vyplývá, že jediné možné i logické časové pořadí typů je opačné: nejprve ptačí motivy a teprve později ethelredské.

Tyto dva základní typy však nejsou zdaleka homogenní a z Cachovy práce je to zřejmé.⁵⁰ Denáry s kombinací ruky přes meč a ptáka nesou mimo jméno Soběslava doposud záhadný text EOSTVDF AER (EOSTVPFAER, POSTVPFAER) (Cach 159). Shodný text se objevuje i na dalším typu ruka/pták (Cach 158). Takřka totožný opisový text nacházíme také na Soběslavových denárech ethelredského typu (Cach 155-157). Tento typ se navíc objevuje ještě ve dvou dalších modifikacích: se zcela nesrozumitelnými texty obou stran (Cach 152-154) a s kompletně čitelnými opisy (SOBEZLAV/MALIN CIVITAS) (Cach 146-151). Posledním typem jsou ražby typu ruka/pták opět s kompletně korumpovanými opisy (Cach 160-161).

Poněkud mimo stojí Soběslavův libický denár s tváří en face a oto-adelheidskou kaplicí (Cach 162). Protože se tato ražba vyskytla jen v nejstarších nálezech (Poděbrady, Ostroměř), je zatím nutno ji zařadit někam na samotný počátek slavníkovského mincování a podle jména mincovny bezpochyby na Libici. Skalského argument, že oto-adelheidská kaplice se může objevit až po roce 991,⁵¹ od kterého byl tento početný typ Otou III. (983-1002) spolu se jménem jeho babičky Adelheid ražen, lze bez obav odmítnout, protože stejný typ kaplice se objevuje již již na přelomu 70. a 80. let 10. století na německých denárech císařů Oty I. (936-973) a Oty II. (973-983) vzniklých v Mohuči, Špíru a Würzburgu.⁵² Na nesprávnost odvozování obrazu tváře knížete z císařských deventerských denárů Oty III. jsem již poukázal.

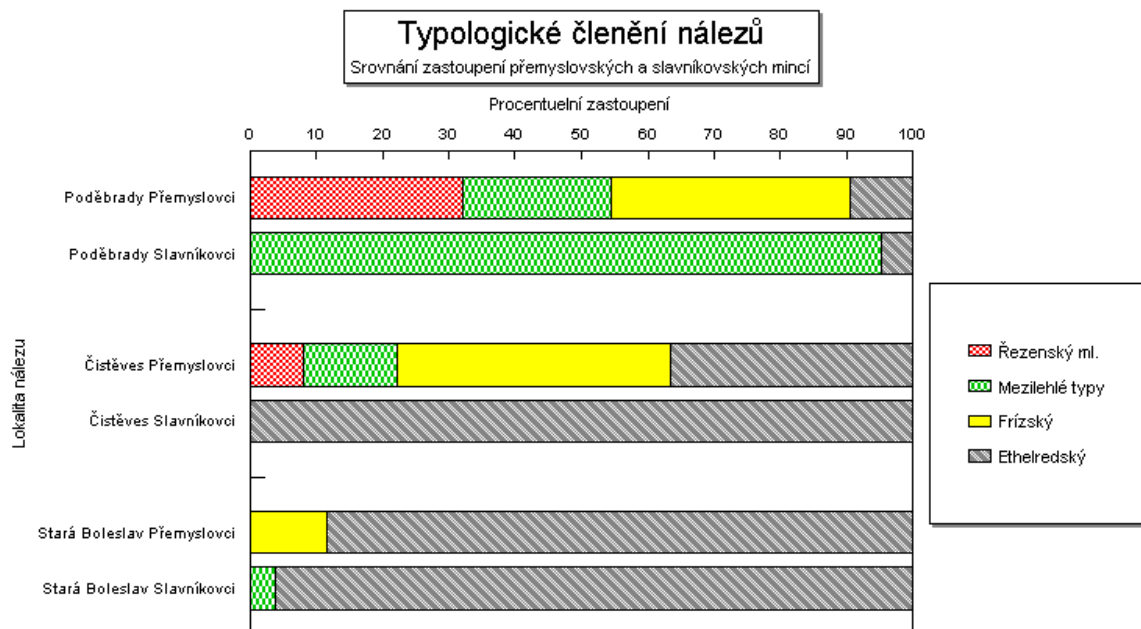
Do počátečních období je nutno klást také typy ruka přes meč/pták a ruka/pták. Jsou početně zastoupeny v poděbradském nálezu, obsahujícím ještě převahu starších frízských přemyslovských typů nad mladšími ethelredskými.⁵³ Navíc i zde byly přítomny ptačí typy Boleslava II.

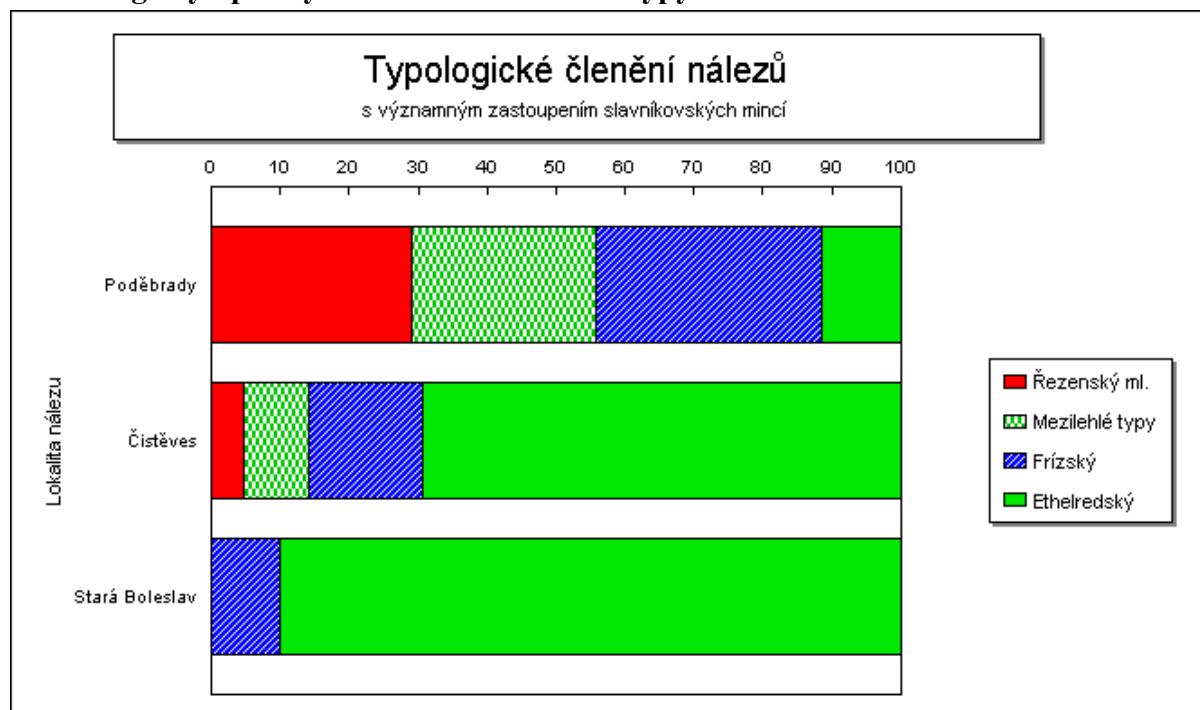
Typologické členění nejstarších českých denárových nálezů ukazující jejich časovou posloupnost.

Doba ukrytí poděbradského nálezu bude zřejmě totožná s časovým úsekem, kdy končily emise ptačích typů a rozbíhala se ražba ethelredských, protože v nálezu byl i ojedinělý denár tohoto typu se jménem Malína.

Teprve později následují typy ethelredské. Objevují se nejprve v nálezu z Čistěvsi, kde jsou přemyslovské frízské i ethelredské typy početně vyrovnány a následně v depotu staroboleslavském, ve kterém již není žádný přemyslovský frízský typ a takřka zcela převažují jen ethelredské typy Boleslava II., mělnické kněžny Emmy i slavníkovské.

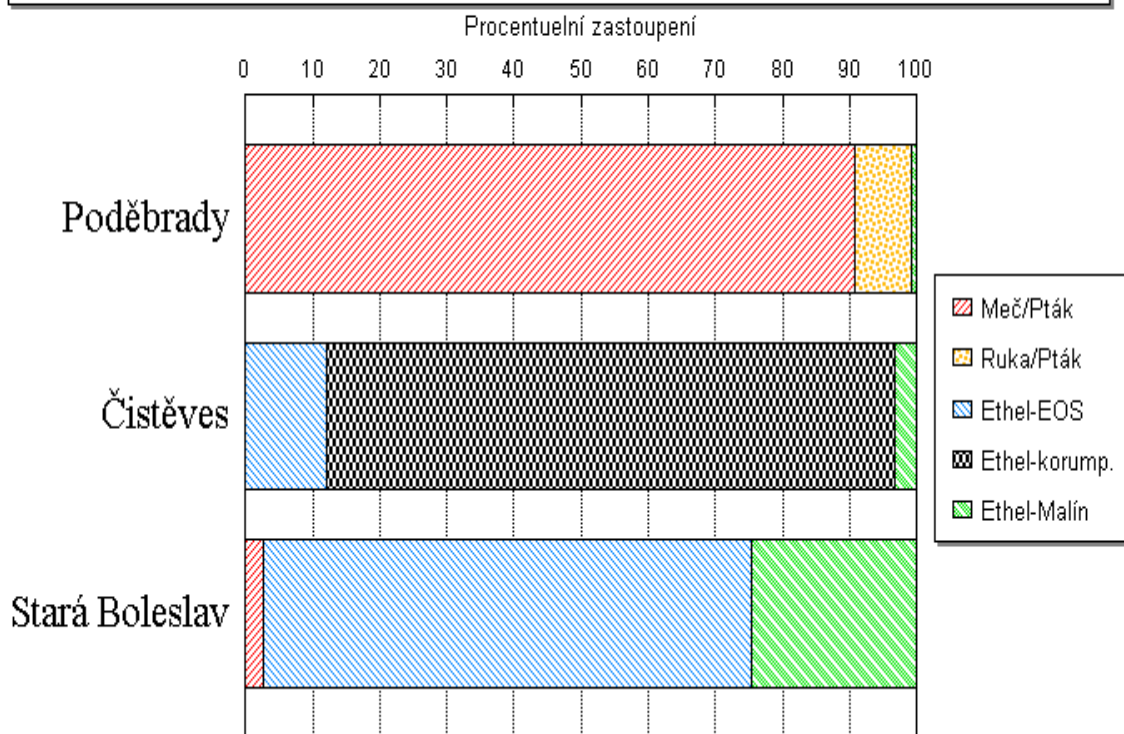
Typologické členění třech nálezu s významnou slavníkovskou složkou seřazené chronologicky - přemyslovské a slavníkovské typy odděleně

Typologické členění třech nálezu s významnou slavníkovskou složkou seřazené chronologicky - bez rozdělení přemyslovských a slavníkovských typů

Typologické členění slavníkovských mincí v nálezech

(pokud považujeme korumpovaný ethelredský typ za slavníkovský)

Typologické členění slavníkovských mincí v týchž nálezech

Není zatím žádných důvodů klást všechny tyto slavníkovské typy jinam než do Malína. Na první pohled je zde však určitý problém. Pokud takto chronologicky seřadíme slavníkovské ethelredské typy, zjistíme, že nejprve se objevují Soběslavovy ražby s textem EOSTVDFAER, pak následuje typ kompletně korumpovaný a nakonec denáry se správnými texty. To odporuje dosavadním názorům, že nejprve byl zhotoven archetyp se správnými opisovými texty, které se později nesprávným kopírováním negramotnými řezači nových nebo obnovovaných ražebních želez korumpovaly až k úplné nečitelnosti.⁵⁴ Nutno si však uvědomit, že toto by možná platilo pouze pro samostatné izolované mincovnictví nepodléhající žádnému jinému blízkého vlivu - tedy kdyby například Slavníkovci razili v Čechách sami. Jenže jejich mincovnictví muselo zákonitě silně podléhat podstatně intenzivnějšímu mincovnictví Přemyslovců a Boleslavovy mince obíhaly spolu se Soběslavovými. Slavníkovští tvůrci denárových razidel měli pražské denáry doslova stále před očima, proto pravidla o archetypu a jeho následné textové degeneraci můžeme v tomto případě vůbec nemuselo platit. (Ostatně také v dlouhé řadě pražských přemyslovských denárů se nám opakovaně střídají typy výtvarně i technicky dokonalé s téměř bezchybnými texty s typy velmi neumělými s nejrůznějším stupněm textových kruptel). Není tedy rozpor v tom, že po ptačích typech následují nejprve méně zdařené imitace pražských ethelredských typů a stoupající zkušeností tvůrců razidel nebo příchodem zručnějšího řezače kolků pak vznikly ethelredské denáry s jasným jménem Soběslava a malínské mincovny. Navíc nejpočetnější skupina slavníkovských ethelredských denárů má právě texty oboustranně zcela nečitelné (C 152-154) a pouze ze vzájemného poměru jednotlivých písmen v opisech se G. Skalský přiklonil k jejich slavníkovské provenienci.⁵⁵ Není však vyloučeno, že se o slavníkovské ražby vůbec nejedná. Spíše se domnívám, že jde o jakési textově ne zcela povedené ethelredské emise pražské či napodobeniny nejasného původu podobné jako některé ražby známé především z proslulého nálezu v polské Bystrici.⁵⁶ Totéž se týká také

již zmíněných denárů typu ruka/pták s kompletně nesrozumitelnými opisovými texty. Mezi slavníkovské ražby je s výhradou G. Skalský zařadil podle obrazové náplně a netypických znaků vedle ruky.⁵⁷ Posledními ražbami kladenými do možné souvislosti se Slavníkovci jsou dvě záhadné imitativní mince nalezené přímo v areálu libického hradiště.⁵⁸ Jejich provenience je však tak sporná, že jakékoliv závěry včetně eventuálních souvislostí se slavníkovským mincovnictvím jsou zatím předčasné.

Přihlédnu-li ke všemu výše uvedenému, lze celou situaci popsat takto:

Někdy po nástupu vlády Slavníkovce Soběslava roku 981 byl zřejmě ražen na Libici jeho typ s tváří čelně a oto-adelheidskou kaplicí, možná vzhledem ke své výtvarné neobvyklosti něco jako nástupní ražba. Žádný další typ už nelze spolehlivěji do této mincovny klást. Nejspíše ve stejném období se započalo s ražbou na nedalekém Malínském hradišti, v jehož blízkosti se s největší pravděpodobností vyskytovalo několik pilířů stříbrem bohatých galenitových žil vycházejících k povrchu. Současní geologové zabývající se historií nejstaršího dolování na Kutnohorsku se domnívají, že tyto kvalitní primární stříbrné rudy byly těženy v nedalekých oblastech dnešního rejzského či kuklického pásma. Jedině ty mohly být po určitý čas vydatným zdrojem drahého kovu pro malínskou a nejspíše i pražskou mincovnu. V dosavadní literatuře tak často citovaná nabohacená oxidační a cementační pásma bude tedy také nutno vrátit zpět do oblasti báji, protože podle posledních názorů geologů nebyly v žádných z dochovaných neporušených vrstev dnešního kutnohorského a malínského okrsku tato sekundární zrudnění prokázána a pro jejich vznik v této oblasti navíc ani nebyly geologické podmínky.⁵⁹ Navíc těžba v těchto rudných pásmech musela mít již od počátku charakter dobývky, i když zřejmě ne do velkých vzdáleností a hloubek.

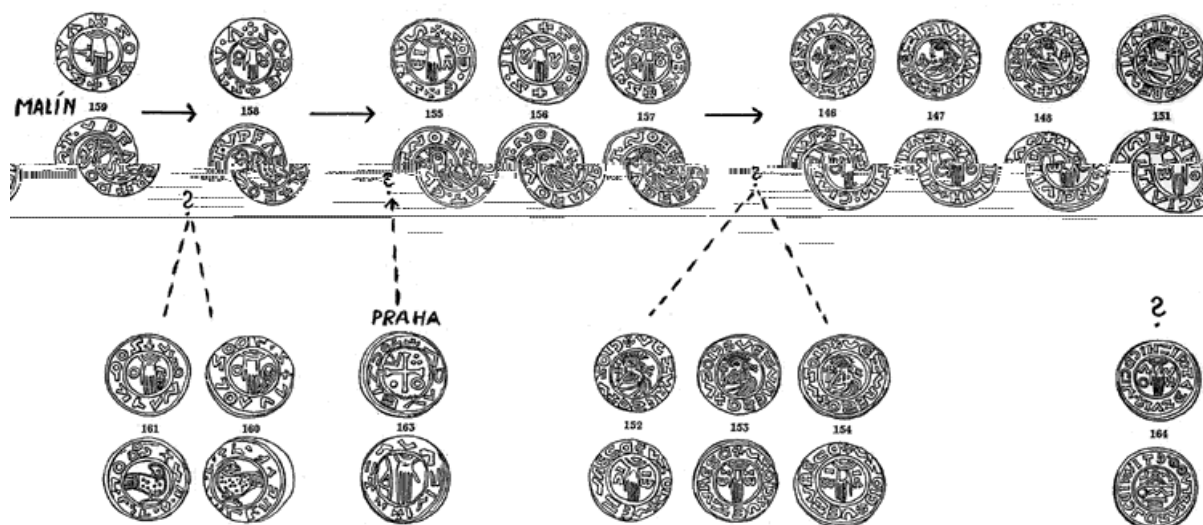
Jakési výhruzné motivy ražené na raně středověkých mincích by byly jistě evropským unikátem, je však nutno je i z jiných důvodů odmítnout, protože orel útočící se skloněnou hlavou je ornitologický nesmysl⁶⁰ a ruka sečnou zbraň ve skutečnosti vůbec nesvírá, nýbrž krátký meč či dýka je přes jinak na českých denárech velmi běžnou "úzkou anglosaskou ruku"⁶¹ Boží pouze napříč položen. Nic nesvědčí proti symbolu "trestající ruky Boží", možná, že se také jedná o reminiscenci na "mečové denáry"⁶² kombinované s "Boží pravici".

Na slavníkovské ptačí typy v určitém čase navázal obchodním vlivem mohutných emisí přemyslovských ražeb typ ethelredský. Nejprve ještě nesl mimo Soběslavovo jméno také text EOSTVDFAER převzatý z typů ptačích, později se však přizpůsobil dokonalými texty jmenujícími Malín jako mincovní místo.⁶³ Denáry s korumpovanými opisy pak mohly být jakýmsi ne zcela podařeným mezičlánkem, ale celkové situace, jak již bylo zmíněno, nevylučuje, že nejsou vůbec slavníkovské.

Malínská mincovna razila zřejmě až do svého obsazení Přemyslovci, nejspíše až do Libické katastrofy. Žádné přesvědčivé důkazy o náhlém přerušení její činnosti v důsledku údajné násilné anexe v nikde nedoloženém roce 990 neexistují. Nevysvětlil to ani dosavadní archeologický výzkum.⁶⁴ Stejně tak tvrzení, že není vazba mezi fabrikou slavníkovských ptačích a ethelredských typů,⁶⁵ lze vysvětlit i dalšími důvody, např. jinými tvůrci razidel. O tom, že k tomu často docházelo i v pražské mincovně, nám vypovídá řada přemyslovských denárů s velmi odlišným charakterem obrazů i písmen pocházejících prokazatelně z jiných tvůrčích rukou.

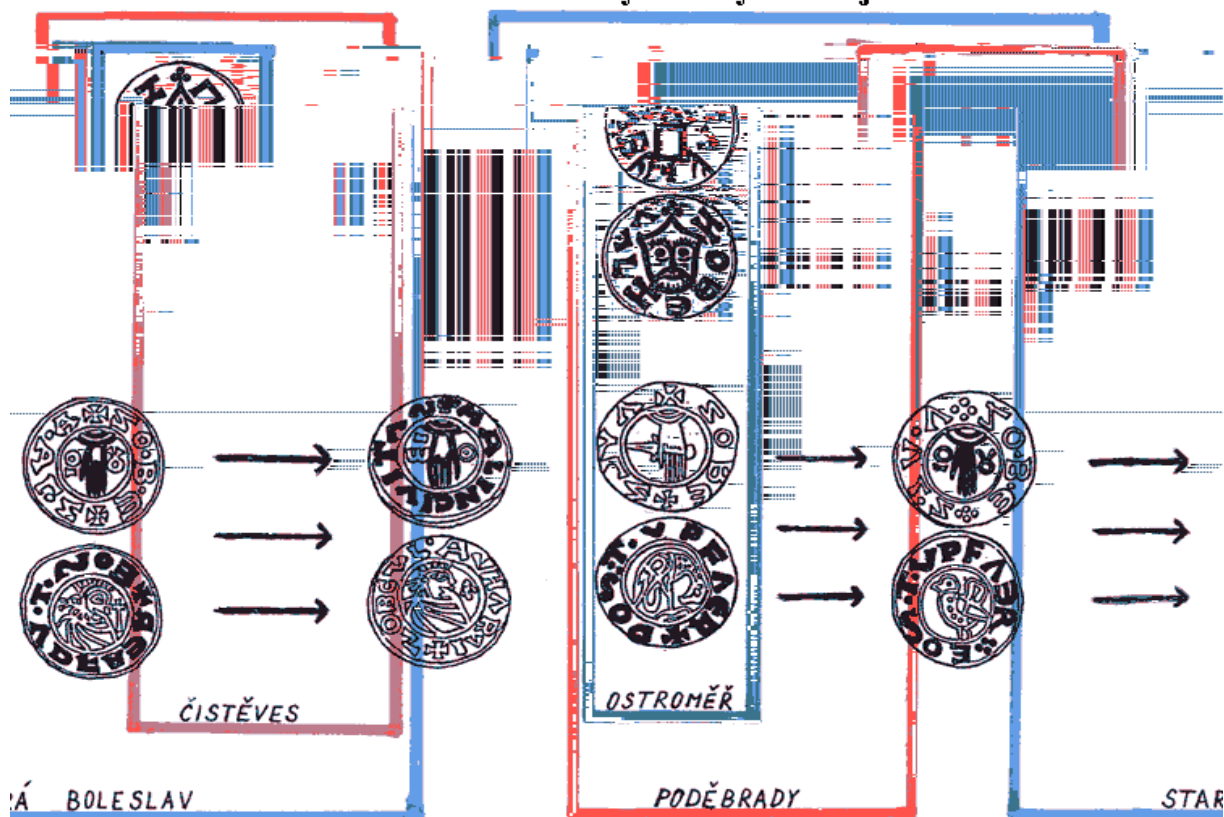

Nově navržená chronologická posloupnost typů slavníkovských mincí a ražeb přisuzovaných biskupovi Vojtěchovi

Nově navržená chronologická posloupnost typů slavníkovských mincí a ražeb přisuzovaných biskupovi Vojtěchovi

Posloupnost základních slavníkovských typů v souvislosti s členěním množin nálezů tyto ražby obsahující

Posloupnost slavníkovských typů v souvislosti s členěním množin nálezů tyto ražby obsahující

Pro zjednodušení celé problematiky si řekněme co z dosavadních názorů, prezentovaných především J. Háskovou,⁶⁶ nám tedy toto revidované slavníkovské mincovnictví v žádném případě nepotvrzuje:

- Nejsou žádné důkazy proto, že slavníkovské mincovnictví dokládá uzurpaci (ať už "zastřenou" nebo "šťastnou") mincovního regálu – jsem přesvědčen, že v této době tato právní instituce ještě neexistovala, protože jí prostě nebylo zapotřebí.

- Slavníkovské ražby svým obrazy nebo texty nedokládají žádné mocenské ambice nebo snad dokonce přímé výhružky. Texty, kterými je doposud argumentováno, jsou pouze umělými konstrukcemi, na jejichž vzniku měla rozhodující vliv již v úvodu zmíněná mytologie historiků. Zkrátka si dovoluji prohlásit, že s výjimkou jediného titulu (*Soběslav-libický kníže*), na němž koneckonců není nic ambiciosního a který jen konstatuje postavení Soběslava jako správce části Čech, který byl asi, jakožto Přemyslovec, byť z nějaké postranní větve rodu, v jiném postavení než správci jednotlivých hradů a měl proto titul *dux*, nemáme žádné další "nekriticky sebevědomá" prohlášení v mincovních opisech ani symbolech. Ruka, meč i ptactvo nebeské (včetně pelikána krmícího svou krví mláďata symbolizujícího Krista) jsou pouze obecnými symboly známými již nejen z přemyslovských mincí, ale také z jiných soudobých ražeb zahraničních i jiných druhů výtvarného umění.

- Nemáme žádný důkaz, že by Soběslav v některých okamžicích razil společně se svým bratrem biskupem Vojtěchem a už vůbec tedy nelze z numismatických pramenů vyvozovat časové úseky jejich případné spolupráce či rozchodů.

- Když celkovou chronologii slavníkovských mincí přizpůsobíme chronologii typů přemyslovských a vezmeme v potaz nálezy mincí spolu s jejich strukturou, nenajdeme ani ono potřebné přerušení činnosti malínské mincovny v roce 990 v souvislosti s předpokládanou výpravu přemyslovských vojsk na Moravu. Pokud Boleslav II. toto tažení podnikl, nic nenásvědčuje tomu, že slavníkovská mincovna v Malíně nadále nemohla nerušeně razit až do konce září 995.

Když tedy není spolehlivější důkaz o slavníkovských politických ambicích postupně zacházejících až do mocenského boje s Přemyslovci, jak opět zaznělo v poslední moderní historické práci,⁶⁷ jako to tedy bylo ? Důvod k likvidaci Libice s vyvražděním zbytku rodu byl určitě jiný. Sám se domnívám, že se jednalo o prachobyčejnou loupeživou výpravu. Nemocný Boleslav II.⁶⁸ už zřejmě nezvládal své zdivočelé bojovníky, které díky předchozím vojenským neúspěchům v severovýchodním zahraničí již nedokázal dostatečně hmotně motivovat k poslušnosti. A toto neovladatelné vojsko se jednoho dne vydalo za jistou kořistí.⁶⁹ Záležitost ve své podstatě jednoduchá, logická a v minulosti i budoucnosti bohužel tolikrát opakovaná.

Je však ještě jeden problém, na který jsme již ve výše uvedené stati několikrát narazili. Jsou jím tři doposud známé mincovní typy biskupa Vojtěcha Slavníkovce.

O denáru s opisem HIC DENARIUS EST EPIS(COPI) již bylo řečeno, že typologicky je velmi pravděpodobně český. Kromě prohlášení v opise jedné strany, že jde o ražbu biskupa, nemáme další pevnější záchytný bod k jeho přesnější časové i místní identifikaci. Text na opačné straně je zcela nesrozumitelný. Dosavadní pokusy V. Hrubého a R. Nového o jeho interpretaci pomocí přehazování, doplňování a vypouštění grafémů zatím končí, jak již bylo řečeno výše, v oblasti pouhých hypotéz.⁷⁰

EOOVLZIAZDLCRIVVFT

(ZOBZLAV LII TVDFAER)

Interpretace podle V. Hrubého

EOOVLZIAZDLCRIVVFT

ET LIUB DVC ZAIZLAOO

(ET LIUB(BICENSIS) DUX ZAIZLAO)

Interpretace podle R. Nového

Pokud z tohoto netypicky komprimovaného textu pouze vypustíme zdvojená totožná písmena, která měla dost pravděpodobně účel přizpůsobit hustotu textu opačné straně, není vyloučeno jméno Boleslava a možná mincovního místa.

EOOVLZIAZDLCRIVVFT

BO LZIAZDV C IV T

(BOLIZLAV DUX (PRAGA) CIVIT)

Interpretace navržená D. Třeštíkem

Další možnost čtení nedávno navrhl polský badatel S. Suchodolski, který zastává názor, že je nutno se pokoušet o čtení textů bez doplňování, vypouštění nebo přehazování jednotlivých grafémů.⁷¹

ETFVVIRCLDZAILVOO

ET FAVI BOLEZAI ZTAB

(ET FAVORE BOLEZLAI STAB(-ILIS, -ILATUS)

= et favore Bolezai stabilis/stabilatus = a láskou (přizní) Boleslava zvětšené (umocněné)

Interpretace S. Suchodolského

Pokud se tedy jedná o českou ražbu, pak by mohla být ražena pro některého z biskupů konce 10. nebo spíše počátku 11. století, tedy není nutno uvažovat zásadně a pouze o Vojtěchovi.

Druhou ražbu přisuzovanou Vojtěchovi identifikoval v poděbradském nálezu P. Radoměřský.⁷² Předpokládaný opisový text ve významu ADAL(EP)ISCO (=Adalbertus episcopus) je však možno považovat též za koruptelu jména Boleslav. Přes některé neobvyklosti obrazu i textovou koruptelu rubní strany tato doposud unikátní mince celkovou fabrikou výrazněji nevybočuje z početných typových řad Boleslava II. z Pražské mincovny.

Poslední ražbou kladenou do souvislosti s biskupem Vojtěchem je denár, který se vyskytl v nálezu mincí z roku 1871 na švédském ostrově Gotland nedaleko dvora Öster Ryftes a který publikovala V. Hatzová 1982.⁷³ Tato mince jako jediná nese jasný opis ADALBERTUS a podle typu (ruka/kříž) může patřit mezi české ražby. I zde jsou však některé atypie (charakter ruky i znamení vedle ní, perlové obvodky i celková fabrika mince), které zatím nedovolují s jistotou považovat tuto ražbu za bezpečně českou. Pokud by však toto bylo spolehlivěji prokázáno, pak by se asi vzhledem k úplné čitelnosti jména lícního opisu jednalo o jedinou jistou Vojtěchovu minci.

Slavníkovec Vojtěch mohl razit vlastní minci jako říšský kníže po vzoru ostatních biskupů aniž mugV9uj5ET5 1 TfI5.5052scnI52s46k ú8 293.420:0meTj/TT6 1 Tf0:44 0 TD0:205 TTc0:0397 Tw47

Poznámky:

1. Kolektiv: Velké dějiny koruny české, I., Praha 1999.
2. Loserth, J.: Der Sturz des Hauses Slawnik, Archiv für österreichische Geschichte 65, 1884, s. 19-54.
3. Lippert, J.: Social-Geschichte Böhmens I, Prag-Wien-Leipzig 1883, s. 27nn.
4. Bretholz, B.: Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden, München-Leipzig 1912, s. 98nn.
5. V. Novotný, České dějiny I., 1., Praha 1912, s. 602 nn, 641 nn.
6. Vach, M.: Čeští Charváti. Český časopis historický, 50, 1947-1950, s. 129-152, Turek, R.: Slavníkovci a jejich panství, Hradec Králové 1982, Nový, R.: Slavníkovci ve středověkém písemnictví, Praha 1987, s. 14-73.
7. Omrčanin, I.: Hrvatsko kraljevstvo Slavnikoviča. Washington 1994. K tomu Bakala, J.: Etnicita svatého Vojtěcha. Acta Historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, řada C 3, 1997, s. 20-29.
8. Menadier, J.: Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter, Zeitschrift für Numismatik XV, 1887, s. 119-133, Katz, V.: Denár knížete Václava svatého a denáry Soběslava Slavníkovce, Věstník Numismatické společnosti československé V, 1923, s. 202-207, Skalský, G.: Nález českých denárů z konce X. století ve Staré Boleslavi, Brandýs n/L. 1932, s. 57-78, týž: Denáry biskupa pražského Vojtěcha Slavníkovce, Numismatický časopis československý V, 1929, s. 26-46, týž: Význam slavníkovského mincovnictví, Numismatický sborník ČSAV II, 1955, s. 5-22, Suchodolski, S. Początki mennictwa w Europie Środkowej Wschodniej i Połnocy, Wrocław 1971, s. 60-65, Turek, R.: K některým problémům slavníkovského mincovnictví, v: Karel Castelin - Sborník příspěvků k 70. narozeninám, Hradec Králové 1973, s. 23-35, týž: Nálezy slavníkovských mincí, v: Královéhradecký sborník numismatických prací, Hradec Králové 1977, s. 21-36, Hásková, J.: Slavníkovské mincování, Libice n/C., 1976, táž: Slavníkovci ve výpovědi svých mincí, Archeologické rozhledy XLVII, 1995, s. 225-230, táž: K úloze biskupa Vojtěcha ve slavníkovském mincování, v: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, Praha 1997, s. 49-54, Petráň, Z.: Mince biskupa Vojtěcha, v: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, s. 55-77, týž: První české mince, Praha 1998, s. 140-159.
9. Blíže Pošvář, J.: Mincovní regál v Čechách, Moravské numismatické zprávy 7, 1960, s. 38-39, týž: K organizaci mincovního regálu v českých zemích, Moravské numismatické zprávy 13, 1973, s. 46-47. Otónská říše 10. století uplatňovala trhový, ne mincovní regál. Mincovny a cla byly chápány jako příslušenství trhu, proto se právo razit minci vyskytuje v privilegiích udělujících právo trhu. Schlesinger, W.: Der Markt als Frühform der deutschen Stadt. V: Vor- und Frühformen der europäischen Stadt im Mittelalter I., Göttingen 1975 (2. vyd.), s. 262-293.
10. Turek, R.: K některým problémům..., s. pozn. 18, Hásková, J.: Slavníkovci..., s. 226-228, táž: K úloze..., s. 52.
11. Sláma, J.: Slavníkovci - okrajová či významná záležitost..., s. 216, týž: Svatý Vojtěch..., s. 34-35, týž: Slavníkovci, s. 32.
12. Hásková, J., Staňa, Č.: Půldenár Boleslava II. z hradiště "Staré Zámky" v Brně-Lišni, Acta Universitatis Carolinae, Z pomocných věd historických XI (Numismatica), 1993, s. 107-108. S jednoznačným přidělením této mince Boleslavovi II. však nesouhlasím. Nominál (obol), obrazový typ, kompletně korumpované opisy i místo nálezu ji řadí mezi doposud záhadné ražby podobně nízké hmotnosti převážně doložené z polského nálezu v Bystrici - viz. dále pozn. 63. Na rozdíl od J. Háskové se domnívám, že nalezená mince má blíže k typům podle F. Cacha 170, 171-173 nebo 178, které tento autor klasifikuje jako blíže určené. Navíc není jasné, z jaké

chronologie autorka vychází při řazení nalezeného obolu z Líšně konkrétně do 90. let 10. století, přesněji před rok 995. Nově Staňa, Č.: Pronikání Boleslava II. na Brněnsko ve světle archeologických nálezů, Přemyslovský stát kolem roku 1000, Praha 2000, s. 197-208.

13. Hásková J.: Slavníkovci..., s. 227-228.
14. Sláma, J.: Střední Čechy v raném středověku, Praehistorica XIV, Praha 1988, s. 71-84, týž: Počátky přemyslovského státu, Obzor historický 3, Praha 1992, s. 98-105, Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců, Praha 1997, s. 389-448, Žemlička, J.: Expanze, krize a obnova Čech v letech 935-1055, Český časopis historický 93, 1995, s. 205-212, týž: Čechy v době knížecí, Praha 1997, s. 36-37.
15. Lutovský, M.: Několik poznámek k problematice slavníkovské domény, Archeologické rozhledy XLVII, 1995, s. 239-245.
16. Názory shrnul Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost..., s. 197-205, 213-214.
17. Třeštík, D.: Počátky Přemyslovců, Praha 1997, s. 425.
18. Děttmar VI, 12, p. 331.
19. Kosmas I, kap. 29.
20. Skalský, G.: Význam..., s. 22-26, Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost..., s. 206, týž: Slavníkovci, s. 33, Hásková, J.: Slavníkovské mincování, 1-11, táž: Slavníkovci..., s. 225-229, táž: K úloze..., s. 49-51, s. 215.
21. Pošvář, J.: Mincovní regál..., s. 37-45.
22. Sláma, J.: Slavníkovci, s. 21, Petráň, Z.: První české mince, s. 154-156.
23. Zprávy o výši tržních poplatků jsou řídké, pro velký mezinárodní obchod se na základě údajů sazbách v Byzanci, u Chazarů a na velkém trhu v Bolgáru v Povolží jako obvyklá sazba přijímá 10% . Lewicki, T.: Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny. I., Wrocław-Kraków 1956, s. 131 nn.
24. Petráň, Z.: První české mince, s. 180-184.
25. Vávra, I.: Trstenická stezka, Historická geografie 6, 1971, s. 77-132, týž: Polská cesta, Historická geografie 8, 1972, s. 3-27.
26. Cach, F.: Nejstarší české mince, Praha 1970, č. 155-159.
27. Cach, F.: op.cit. č. 151.
28. Hásková, J.: Slavníkovci..., s. 228.
29. Nový, R.: Mincovní epigrafika a denáry Slavníkovců, Numismatické listy 39, 1984, s. 137-138.
30. Skalský, G.: Denáry biskupa..., s. 26-32.
31. Skalský, G.: op.cit. s. 39-40.
32. Skalský, G.: op.cit. Nález..., s.71-72. K ptačím motivům na mincích nejnověji Kiersnowski, R.: Symbol ptaka, v: Imagines potestatis, Warszawa 1994, s. 105-116.
33. Sláma, J.: Sobota 28. září 995, Historický obzor 6, 1995, s. 210-214.
34. Cach, F.: op.cit. č. 162.
35. Turek, R.: K otázkám libického Soběslavova denáru, Numismatické listy 44, 1989, s. 33-36. Podobně nelogicky nevylučuje R. Turek ražbu malínských ethelredský typů již v průběhu 70. let 10. století (Nálezy Slavníkovských mincí, op. cit. s. 24), i když jejich předobraz mohl vzniknout až po nástupu vlády Ethlereda II. v roce 978. Proto nelze s českými imitacemi anglosaských předloh počítat dříve než na samotném konci 70. let 10. století, nejspíše však ještě později.
36. Skalský, G.: Nález..., s. 65-76, týž: Význam..., s. 21-26. Poděbradský nález G. Skalský studoval jen orientačně, později jej zpracoval Radoměřský, P.: Studie o

- počátcích českého mincovnictví, Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech, Numismatický sborník ČSAV IX, 1966, s. 11-94.
37. Skalský, G.: Význam..., s. 19-20, 23.
 38. Skalský, G.: op.cit. s. 20.
 39. Hrubý, V.: Deset let československé práce numismatické, Naše věda 5-6, 1932, s. 118.
 40. Skalský, G.: op.cit. s. 20-21.
 41. Hásková, J.: Slavníkovci..., s. 225, táž: K úloze..., s. 49-50.
 42. Hásková, J.: K úloze..., 51.
 43. Shrnutí názorů Sláma J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost..., s. 207-208.
 44. Hásková, J.: Slavníkovci..., s. 226, táž: K úloze..., s. 52.
 45. Sláma, J.: Slavníkovci - významná či okrajová záležitost..., s. 216.
 46. Petráň, Z.: První české mince, s. 74-83, 145-148.
 47. Radoměský, P.: Studie..., s. 80-83, Cach, F., op.cit. s. 56, č. 34. Jediný exemplář malínského denáru sice stojí podle mnou předestřené chronologie poněkud mimo, ale tento nález současně obsahoval 113 týchž typů Boleslava II. Proto je horizont jeho ukrytí v období, ve kterém zřejmě byly samotné počátky ražby slavníkovských ethelredských typů se jménem Malína. Proto jeden denár tohoto typu v uvedeném nálezu není autorem předložené chronologii na překážku.
 48. Fiala, E.: Nález čištěveský, Památky archeologické XVII, 1896/1897, s. 255-258, 337-346, Cach, F.: op.cit. s. 51, č. 2
 49. Skalský, G.: Nález..., s. 28-30, Cach, F.: op.cit. s. 57, č. 44.
 50. Nutno však upozornit na to, že Cachovo dílo je především typologií a ne přísně chronologickou prací, i když řazení typů vyšlo z názorů V. Katze na časovou posloupnost (O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II., Praha 1935, s. 102). V případě slavníkovských typů však zůstalo poplatné dosavadním výše uvedeným názorům G. Skalského.
 51. Skalský, G.: Význam..., s. 8-9.
 52. Dannenberg, H.: Die deutschen Münzen, Berlin 1876, č. 777, 825 a 854.
 53. Petráň, Z.: První české mince, s. 147.
 54. Petráň, Z., Radoměský, P.: Encyklopedie české numismatiky, Praha 1996, s. 67.
 55. Skalský, G.: Nález..., s. 60-61. Autor považuje opisy líce a rubu (+**VZOICXVEZVAESD** / +**VEZVAESDXVZOIC**) za korumpované jméno Soběslava a to z důvodů vzájemného počtu jednotlivých písmen (především dvou Z), z nichž lze složit spíše jméno Soběslavovo než Boleslava. Nutno si však uvědomit, že výraznější koruptely se mohly vyvinout z naprosto odlišného základu.
 56. Menadier, J.: Der Denarfund von Peisterwitz bei Ohlau in Schlesien, Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter, Zeitschrift für Numismatik XV, 1887, s. 100-169, Bahrfeldt, E.: Nachträge zum Aufsatz von Dr. Menadier, Zeitschrift für Numismatik XVI, 1888, s. 93-98, Cach, F.: op. cit. s. 61, č. 65. Okolo těchto ražeb (Cach č. 165-184) je řada otazníků. Ikonograficky mají řadu společných znaků nejen s přemyslovskými, nýbrž i se slavníkovskými ražbami. Pravidelně zcela nečitelné opisy, ale i netypická metrologická data však zatím nedovolují tyto mince přesněji lokalizovat časově ani místně (viz. pozn. 18).
 57. Skalský, G.: op. cit. s. 66 a 73.
 58. Hásková, J.: K problematice počátku slavníkovského mincování, Sborník Národního muzea v Praze XXXIX, 1985, s. 51-53.

59. Naposledy souhrnně Holub, M.: Poznámka k možné slavníkovské těžbě stříbra poblíže Malína u Kutné Hory, Členské informace České numismatické společnosti pobočka Praha 2/2000, s. 15-20.
60. Petráň, Z.: První české mince, s. 222, pozn. 29.
61. Katz, V.: op.cit. s. 45-51.
62. Katz, V.: op.cit. s. 68-79.
63. Určitou atypii u tohoto typu je opačné použití textů a obrazů. Na pražských ethelredských typech i stejných typech slavníkovských beze jména mincovny je jméno knížete uvedeno na straně ruky. Soběslavovy denáry s malínskou mincovnou mají však jméno okolo ethelredského poprsí a opis MALIN CIVITAS okolo anglosaské ruky. Tato situace však není ojedinělá a potkáváme se s ní také u mělnických denárů kněžny Emmy (Cach 144-145).
64. Velímský, T.: K současnému stavu poznání slovanského hradiště v Malíně, obec Kutná Hora, Sborník Národního muzea v Praze XXXIX, 1985, s. 55-66.
65. Hásková, J.: Slavníkovci..., s. 226.
66. Viz závěrečný souhrn názorů autorky - Hásková, J.: Slavníkovci..., s. 229.
67. Kolektiv: Velké dějiny koruny české, s. 304-324.
68. Kosmas I, kap. 29 ("...protože toho času kníže *nemohl vládnout sám sebou*, ale vládli kmeti, tito se obrátivše se v nenávislníky Boha, ničemných otců nejhorší synové, vykonali ten zlý a ničemný skutek...").
69. Petráň, Z.: První české mince, s. 156-159.
70. Petráň, Z., op. cit. s. 160-172.
71. Suchodolski, S.: Projevy kultu sv. Vojtěcha a sv. Václava na raně středověkých polských mincích, přednáška přednesená 5.10.2000 v Centru medievistických studií v Praze.
72. Radoměřský, P.: Studie..., s. 80 a 90, Suchodolski, S.: Początki mennictwa, s. 64-65. Tento přední polský badatel se též přiklání ke čtení lícního opisu jako jména Boleslav. Též: Petráň, Z.: op. cit., s. 164-172.
73. Hatz, V. Corpus nummorum saeculorum IX-XI - Catalogue of Coins from the Viking Age found in Sweden, Stockholm 1982, s. 79-100, tab. V, č. 532, Petráň, Z., Radoměřský, P.: Nový neznámý typ denáru biskupa sv. Vojtěcha, NL 52, 1997, s. 136-138.
74. Jeden doposud unikátní mincovní typ kladený Boleslavu II. je považován za možné pojítko mezi přemyslovskými ražbami a denárem HIC DENARIUS EST EPIS(COPI). Tato mince nejasného původu typu kaplice/dva meče má totiž dva znaky, které se doposud vyskytly pouze u těchto dvou mincí: Obraz kaplice je uzavřený do plného vnitřního kruhu a v poli nad šikmými liniemi střechy kaplice se nacházejí dva nejasné znaky (Cach 97). Na základě této podobnosti byla F. Cachem (Neznámý český denár z konce 10. století, NL XXIII, 1968, s. 136-137) vyslovena otázka, zda není tato záhadná ražba spojovacím článkem mezi přemyslovským a slavníkovským mincovnictvím. J. Hásková dokonce nevylučuje možnost, že by se mohlo jednat o další neznámý Vojtěchův mincovní typ, který byl možná ražen jako společný biskupův a pražského knížete (K úloze..., op. cit. s. 50). Pomineme-li znaky nad kaplicí (k jejichž existenci se však F. Cach v případě unikátního přemyslovského denáru vyjádřil nejistě !), domnívám se, že obraz kaplice uzavřené v kruhu nelze příliš přeceňovat. Je totiž zcela pochopitelné, že při zhotovování razidel byl řezačem kolků vytvořen nejprve kruh, který vymezoval pole pro obrazovou náplň. Do tohoto prostoru byl pak vypuncován hlavní symbol. Opačná strana této mince nese stejné velký vnitřní kruh v němž jsou dva paralelně ležící meče. Proto není vůbec vyloučena možnost, že ražební železo mělo v připraveném kruhu nést jiný obvyklý obraz (ruka,

pták, kříž nebo těž meč či meče). Teprve do již zhotoveného kruhu byla z nějakého neznámého důvodu netradičně vyobrazena kaplice. Tato situace mohla náhodně potkat obě zmiňované ražby, napovídá tomu i zřetelně menší kaplice (výrazněji v případě denáru HIC DENARIUS EST EPIS(COPI)) díky omezenému prostoru kruhu. Je proto nutno počítat i s podle mého názoru dost pravděpodobnou možností, že vůbec nemuselo jít v případě těchto výše popsaných atypií o nějaký určitý výtvarný záměr.